

Informatīvais ziņojums “Par priekšlikumiem kompensāciju nodrošināšanai par saimnieciskās darbības ierobežojumiem aizsargājamās teritorijās un iespējamajiem finanšu avotiem kompensāciju segšanai”.

Saturs

Saturs	1
Ievads	2
Pašreizējā situācija	3
Pašreizējā situācija – kompensāciju ietvars	6
Priekšlikumi kompensāciju sistēmas pilnveidošanai	11
Priekšlikumi esošo kompensāciju veidu pilnveidošanai	12
Jauni priekšlikumi	14
Alternatīvi risinājumi ĪADT un ML apsaimniekošanas uzlabošanai un zemes īpašnieku iesaistei	17
Kompensāciju izmaksai pieejamie un iespējamie finansēšanas avoti	20

Ievads

Saskaņā ar Ministru kabineta (turpmāk - MK) 2023. gada 21. novembra sēdes protokollēmuma Nr. 58 63§ 3.punktu (turpmāk - MK protokollēmums), Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai (turpmāk - VARAM) uzdots sadarbībā ar Zemkopības ministriju (turpmāk - ZM) un Klimata un enerģētikas ministriju (turpmāk - KEM) iesniegt izskatīšanai MK priekšlikumus par efektīvāko piedāvājumu kompensāciju nodrošināšanai par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās (turpmāk - ĪADT), tai skaitā par iespējamajiem finanšu avotiem kompensāciju segšanai. Informatīvais ziņojums sagatavots, ņemot vērā MK protokollēmumā noteikto, ka papildu valsts budžeta finansējuma nepieciešamības gadījumā jautājumu izskatīt MK likumprojekta “Par valsts budžetu 2025. gadam un budžeta ietvaru 2025., 2026. un 2027. gadam” sagatavošanas procesā kopā ar visu ministriju un citu centrālo valsts iestāžu prioritāro pasākumu pieteikumiem atbilstoši valsts budžeta finansiālajām iespējām.

2024. gada 5. martā pie MK notika mežsaimnieku un lauksaimnieku protests, kurā laikā MK tika iesniegta Latvijas mežu nozares organizāciju pārstāvju vēstule, kurā pieprasīts nekavējoties pieņemt izmaiņas normatīvajā regulējumā par kompensācijām saimnieciskās darbības ierobežojumiem ĪADT nosakot, taisnīgas, mežaudzes tirgus vērtībai atbilstošas kompensācijas. Tāpat vēstulē aicināts izstrādāt programmu brīvprātīgai dabas aizsardzības sistēmas ieviešanai Latvijā. Arī iepriekšējos gados dažādos formātos ir izteikta zemes īpašnieku neapmierinātība ar esošo kompensāciju mehānismu, īpaši, par no jauna uzliktiem aprobežojumiem.

Sagatavotie priekšlikumi izstrādāti un apspriesti ar vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra 2024. gada 28. marta Nr. 1-2/46 rīkojumu izveidotā darba grupā, kurā piedalījās pārstāvji no VARAM, ZM, KEM, Valsts meža dienesta, Latvijas Pašvaldību savienības, Dabas aizsardzības pārvaldes, Latvijas Kokrūpniecības federācijas, Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitātes, SIA “Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs”, AS “Latvijas valsts meži”, Latvijas Meža īpašnieku biedrības, biedrības “Zemnieku saeima”, biedrības “Lauksaimniecības organizāciju sadarbības padome”, biedrības “Latvijas Mežu sertifikācijas padome”, nodibinājuma “Latvijas Dabas fonds”, nodibinājuma “Pasaules dabas fonds” un nodibinājuma “Teiču dabas fonds”. Informatīvajā ziņojumā iekļautos aprēķinus par mežaudžu vērtību veica Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitāte.

Informatīvajā ziņojumā iekļauti priekšlikumi kompensāciju pilnveidošanai esošajā normatīvajā ietvarā, kā arī priekšlikumi tālākai rīcībai jaunu kompensācijas veidu noteikšanai. Tas nozīmē, ka priekšlikumi kompensāciju sistēmas pilnveidošanai attiecināti ne tikai uz ĪADT, bet arī mikroliegumiem (turpmāk - ML), kā noteikts likuma “Par kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem aizsargājamās teritorijās” (turpmāk – Kompensāciju likums) 1. pantā. Jāuzsver, ka darba grupa koncentrējās uz saimnieciskās darbības ierobežojumiem sauszemes ĪADT. Informatīvais ziņojums nesatur priekšlikumus par kompensācijām par saimnieciskās darbības ierobežojumiem, ja tie izriet no citiem normatīvajiem aktiem (piem., Aizsargjoslu likuma).

Ņemot vērā MK protokollēmumā doto uzdevumu, darba grupa primāri izskatīja

finansiālu kompensāciju sistēmas pilnveidošanas iespējas un priekšlikumus. Tomēr darba grupā tika rosināti arī tādi priekšlikumi, kas paredz konceptuāli atšķirīgu pieeju ĪADT aizsardzībā un apsaimniekošanā (piemēram, pārskatīt ĪADT noteiktos saimnieciskās darbības ierobežojumus kopumā, veidot plašākas zemes īpašnieku iesaistes shēmas, atbalsta maksājumu sistēmu veidot kā apsaimniekošanas darbības veicinošu, nevis ierobežojumus kompensējošu). VARAM informē, ka līdz 2028. gada beigām tiek ieviests ES LIFE programmas finansētais integrētais projekts dabas jomā “*Natura 2000* aizsargājamo teritoriju pārvaldības un apsaimniekošanas optimizācija” (LIFE19IPE/LV/000010, turpmāk - LIFE-IP LatViaNature), kura ietvaros tiek izvērtēta kopējā dabas aizsardzības sistēma, tai skaitā ĪADT aizsardzības un izmantošanas plānošana, apsaimniekošanas pasākumu ieviešanas uzlabošana, brīvprātīgu aizsardzības un apsaimniekošanas pasākumu testēšana u.tml. Līdz ar to darba grupā saņemtie konceptuālie priekšlikumi būtu skatāmi kopējā LIFE-IP LatViaNature aktivitāšu ietvarā.

Pašreizējā situācija

ĪADT aizņem **1 190,54 tūkst.** ha jeb 18,44% sauszemes teritorijas (ieskaitot iekšzemes ūdeņus)¹. Savukārt īpaši aizsargājamo sugu un biotopu aizsardzībai izveidotie mikroliegumi aizņem 49,52 tūkst. ha jeb 0,77% sauszemes teritorijas.

Lai nodrošinātu dabas vērtību saglabāšanu, vienlaikus salāgojot arī teritorijas attīstību un sabalansētu saimniecisko darbību, likums “Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām” nosaka septiņu dažādu kategoriju (suszemes) ĪADT², kā arī to, ka tās var iedalīt funkcionālajās zonās. Atšķirīgas kategorijas ĪADT un to funkcionālajām zonām ir atšķirīgi aizsardzības un izmantošanas noteikumi. Funkcionālās zonas nosaka, ņemot vērā īpaši aizsargājamo sugu un biotopu labvēlīga aizsardzības statusa nodrošināšanas vajadzības, kā arī līdzšinējo saimniecisko darbību un tās ietekmi. Aizsargājamās teritorijas var iedalīt šādās funkcionālajās zonās: stingrā režīma, regulējamā režīma, dabas lieguma, dabas parka, ainavu aizsardzības un neitrālā zona.

Atbilstoši MK 2010. gada 16. marta noteikumiem Nr. 264 “Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi” attiecīgas kategorijas ĪADT tiek noteikti dažādas stingrības saimnieciskās darbības ierobežojumi, tai skaitā mežsaimnieciskās darbības ierobežojumi. Saimnieciskās darbības ierobežojumus var noteikt arī, apstiprinot konkrētu ĪADT individuālos aizsardzības un izmantošanas noteikumus, kas paredz ĪADT dalījumu funkcionālajās zonās.

Būtiskākie saimnieciskās darbības ierobežojumi ĪADT noteikti mežsaimnieciskai darbībai. Privātā īpašumā (fiziskās personas, fiziskām personām piederoši uzņēmumi, juridiskas personas) ĪADT atrodas 73 895 ha meža zemes, kurai noteikti dažādi mežsaimnieciskās darbības ierobežojumi. Mežaudzes tīrā tagadnes vērtība ir 765 434 771 *euro*.

Privātīpašumā esošo platību sadalījums par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumu

¹ Centrālās Statistikas pārvalde, 2024.gada sākumā (Dabas aizsardzības pārvaldes dati)

² dabas rezervāti, nacionālie parki, biosfēras rezervāti, dabas liegumi, dabas parki, aizsargājamo ainavu apvidi, dabas pieminekļi

veidiem norādīts 1. tabulā.

	Fiziska persona	Fiziskai personai piederošs uzņēmums	Juridiska persona	Kopā, ha
Aizliegta mežsaimnieciskā darbība	6 450	72	4 133	10 655
Aizliegta galvenā cirte un kopšanas cirte	8 104	127	4 036	12 267
Aizliegta galvenā cirte	4 182	48	2 053	6 283
Aizliegta kailcirte	32 453	171	12 066	44 689

1. tabula. Platības ĪADT ar mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem privātpersonu īpašumā, ha. (Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitātes aprēķini, pēc Valsts meža dienesta datiem, 2024. gads).

No privātīpašumā esošās platības ĪADT 38 023 ha mežaudzes ir sasniegušas galvenās cirtes vecumu un šo audžu tīrā tagadnes vērtība ir 490 951 433 *euro*. Galvenās cirtes vecumu sasniegušo audžu sadalījums pa mežsaimnieciskās darbības ierobežojumu veidiem parādīts 2. tabulā.

	fiziska persona	fiziskai personai piederošs uzņēmums	juridiska persona	Kopā, ha
aizliegta mežsaimnieciskā darbība	4 085	44	2 355	6 483
aizliegta galvenā cirte un kopšanas cirte	4 294	41	2 144	6 480
aizliegta galvenā cirte	1 011	2	355	1 368
aizliegta kailcirte	17 625	69	5 999	23 693

2. tabula. Platības ĪADT ar mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem privātpersonu īpašumā, tikai audzes galvenās cirtes vecumā, ha. (Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitātes aprēķini, pēc Valsts meža dienesta datiem, 2024. gads).

Apgrūtinājumu informācijas pieejamība

Kopš 2019. gada 1. decembra ([Grozījumi Zemesgrāmatu likumā](#)) Datorizētā zemesgrāmata neuztur tos apgrūtinājumus, kas noteikti uz likuma, piemēram, likuma “Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām” un Aizsargjoslu likuma pamata, bet jau ierakstītos šāda veida apgrūtinājumus pakāpeniski dzēs, izskatot secīgi ienākušos nostiprinājuma lūgumus uz konkrēto nekustamo īpašumu. Turpmāk Datorizētā zemesgrāmata uzturēs informāciju vienīgi par tiem lietu tiesību apgrūtinājumiem, kas īpašumam rodas no līguma, testamenta vai tiesas lēmuma, un kuru ierakstīšana zemesgrāmatā izriet no Civillikuma un *numerus clausus* principa, kā arī servitūtus (piemēram, ceļa servitūtu).

Uz likuma pamata izveidotie kadastra objektu apgrūtinājumi (tai skaitā, ĪADT, ML) tiek iekļauti un uzturēti Nekustamā īpašuma valsts kadastra informācijas sistēmā (turpmāk – NĪVKIS). Nodrošinot minētās informācijas uzturēšanu vienas iestādes pārziņā, informācija netiek dublēta un mazinās administratīvais slogs arī institūcijām, kurām minētie apgrūtinājumi iepriekš bija jāreģistrē abās informācijas sistēmās.

Atbilstoši Apgrūtināto teritoriju informācijas sistēmas likumam³, apgrūtināto teritorijas informācijas sistēma (turpmāk – ATIS) ir valsts informācijas sistēma, kurā uzkrāj datus par apgrūtinātajām teritorijām⁴ (tai skaitā, ĪADT, to funkcionālo zonu un ML robežas⁵) un aizsargjoslu izraisītos objektus⁶. Lai nodrošinātu aktuālu informāciju par katrā nekustamā īpašuma objektā esošajiem apgrūtinājumiem, pilnveidojami un automatizējami procesi datu aktualizācijai NĪVKIS pēc izmaiņām ATIS datus. Valsts zemes dienests plāno ATIS apgrūtināto teritoriju telpiskos datus savietot ar Kadastra karti, tādējādi NĪVKIS reģistrējot aktuālus nekustamā īpašuma objekta apgrūtinājumus no 2025. gada 1. februāra⁷. Tieslietu ministrija (Valsts zemes dienests) ir kompetentā iestāde par ATIS un NĪVKIS pilnveidošanu (tai skaitā, plānoto datu šķelšanu un nekustamā īpašuma objekta apgrūtinājumu automatisku reģistrāciju NĪVKIS). Šobrīd Valsts zemes dienesta portālā www.kadastrs.lv var saņemt aktuālos ATIS datus (gan ģeotelpiskos, gan izdrukas veidā) par savā zemes vienībā esošām apgrūtinātajām teritorijām un objektiem, kam saskaņā ar Aizsargjoslu likumu noteiktas aizsargjoslas (<https://www.vzd.gov.lv/lv/pakalpojumi/ATISdszv>).

Savukārt detalizēta informācija par zemes vienībā konstatētajām dabas vērtībām pieejama dabas datu pārvaldības sistēmā OZOLS (<https://ozols.gov.lv/pub/>), savukārt

³ Apgrūtināto teritoriju informācijas likuma 3. panta pirmā daļa.

⁴ Apgrūtināto teritoriju informācijas likuma 1. panta pirmais punkts nosaka ATIS apgrūtinātā teritorija ir teritorija, kurai atbilstoši likumam ir noteikti lietošanas tiesību aprobežojumi.

⁵ Apgrūtināto teritoriju informācijas likuma 7. panta otrais punkts nosaka, ka Dabas aizsardzības pārvalde Valsts zemes dienestam iesniedz apgrūtinātās teritorijas par- valsts izveidotajām īpaši aizsargājamām dabas teritorijām un to funkcionālajām zonām, mikroliegumiem un to buferzonām un pašvaldības izveidotajām īpaši aizsargājamām dabas teritorijām iekļaušanai ATIS.

⁶ Apgrūtināto teritoriju informācijas likuma 1. panta otrais punkts nosaka ATIS objekts ir dabas veidojums, būve vai cits mākslīgs veidojums, kuram saskaņā ar Aizsargjoslu likumu nosaka aizsargjoslu.

⁷ Grozījumi Nekustamā īpašuma valsts kadastra likumā 30.05.2024. likums/LV, 114, 13.06.2024./Stājas spēkā 27.06.2024.)

nosacījumi saimnieciskās darbības veikšanai ĪADT – [Vispārējos aizsardzības un izmantošanas noteikumos](#) (ja ĪADT nav individuālo aizsardzības un izmantošanas noteikumu) vai konkrētās ĪADT individuālajos aizsardzības un izmantošanas noteikumos (ja tādi konkrētajai ĪADT ir apstiprināti).

Pašreizējā situācija – kompensāciju ietvars

Likuma “Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām” 29. panta pirmā daļa noteic, ka zemes īpašniekiem un lietotājiem aizsargājamās teritorijās ir tiesības uz normatīvajos aktos noteiktajiem nodokļu atvieglojumiem. Tāpat zemes īpašniekiem ir tiesības uz likumā noteikto kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem ĪADT. Šādu kompensāciju piešķiršanas nosacījumus un kārtību nosaka Kompensāciju likums.

Kompensāciju likums paredz nosacījumus, saskaņā ar kuriem piešķirama kompensācija par saimnieciskās darbības ierobežojumiem valsts un pašvaldību izveidotajās ĪADT un mikroliegumos.

Kompensāciju likuma 2. panta pirmā daļa noteic, ka kompensāciju par lauksaimnieciskās vai mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem ĪADT piešķir ikgadēja atbalsta maksājuma veidā.

Kompensāciju likuma 2. panta otrā daļa paredz, ka ikgadēju atbalsta maksājumu par saimnieciskās darbības ierobežojumiem Eiropas nozīmes aizsargājamās dabas teritorijās (turpmāk - *Natura 2000*) izmaksā normatīvajos aktos par lauku attīstības atbalsta piešķiršanu noteiktajā kārtībā no attiecīgo ES fondu līdzekļiem. Tāpat no attiecīgo ES fondu līdzekļiem var izmaksāt ikgadēju atbalsta maksājumu par saimnieciskās darbības ierobežojumiem mikroliegumos.

Savukārt saskaņā ar Kompensāciju likuma 2. panta ceturto daļu kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem valsts un pašvaldības nozīmes ĪADT piešķir no valsts vai pašvaldības budžeta atbilstoši šim mērķim valsts vai pašvaldības budžetā paredzētajiem līdzekļiem. Kompensāciju likumā noteikts, ka no pašvaldību budžetā paredzētajiem līdzekļiem kompensācijas maksā par saimnieciskās darbības ierobežojumiem pašvaldības izveidotā ĪADT.

Saskaņā ar Kompensāciju likuma 5. pantu tiesības prasīt kompensāciju ir zemes īpašniekam, kura īpašuma tiesības uz zemi nostiprinātas zemesgrāmatā. Ja zemes īpašums pieder vairākiem īpašniekiem, kompensāciju prasa tikai visi kopīpašnieki, savstarpēji vienojoties. Zemes īpašniekam ir tiesības prasīt kompensāciju, ja meža zemes platībai ir spēkā esoša meža inventarizācijas lieta. Zemes īpašnieka kompensācijas pieprasījumu izskata, ja par iepriekšējo gadu un kārtējo gada ceturksni ir samaksāts nekustamā īpašuma nodoklis (turpmāk - NĪN). Ja zemes īpašniekam uzlikts naudas sods par pārkāpumiem vides jomā, kā arī ja viņa vainas dēļ videi vai mežam nodarīti zaudējumi, šī zemes īpašnieka kompensācijas pieprasījumu izskata tikai tad, kad viņš normatīvajos aktos par pārkāpumiem vides jomā noteiktajā kārtībā ir samaksājis naudas sodu un atlīdzinājis videi un mežam nodarītos zaudējumus. Tāpat Kompensāciju likuma 5. pants nosaka, ka zemes īpašniekam attiecībā uz konkrētu zemesgabalu, kuram noteikti saimnieciskās darbības ierobežojumi, gadā var piešķirt tikai vienu kompensāciju — no Eiropas Savienības fondu līdzekļiem vai no valsts vai pašvaldības budžeta.

Kompensāciju no valsts vai pašvaldības budžeta nepiešķir tiešās un pastarpinātās pārvaldes institūcijām un valsts vai pašvaldību kapitālsabiedrībām.

Lauku atbalsta dienests (turpmāk - LAD) kompensāciju izmaksu veic saskaņā ar MK 2023. gada 18. aprīļa noteikumiem Nr. 197 "Atbalsta piešķiršanas kārtība Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai platībatkarīgo un dzīvniekatkarīgo saistību īstenošanai" (turpmāk - MK noteikumi Nr.197).

Izmaksājamo kompensāciju likmes noteiktas MK noteikumu Nr.197 82. un 90. punktā, kur par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem noteiktas šādas ikgadējo maksājumu likmes par vienu atbalsttiesīgās platības hektāru:

196 euro – par mežsaimnieciskās darbības, galvenās cirtes un kopšanas cirtes aizliegumu;

145 euro – par galvenās cirtes aizliegumu;

52 euro – par kailcirtes aizliegumu.

Ikgadējie atbalsta maksājumi par *Natura 2000* mežu teritorijām un mikroliegumiem tiek veikti, ņemot vērā valsts atbalsta saņemšanas nosacījumus. Kā paredz attiecīgā Eiropas Komisijas 2022. gada 14. decembra Regula 2022/2472, ar kuru, piemērojot Līguma par Eiropas Savienības darbību 107. un 108. pantu, dažu kategoriju atbalstu lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē un lauku apvidos atzīst par saderīgu ar iekšējo tirgu (45. panta 5. punkts: 500 EUR par hektāru gadā sākotnējā periodā, kas nav ilgāks par pieciem gadiem, un līdz 200 EUR par hektāru gadā pēc tam) un Komisijas 2014. gada 25. jūnija Regulas (ES) Nr. 702/2014, ar kuru konkrētas atbalsta kategorijas lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē un lauku apvidos atzīst par saderīgām ar iekšējo tirgu, piemērojot Līguma par Eiropas Savienības darbību 107. un 108. pantu (36. panta 6. punktu).

Dabas aizsardzības pārvalde (turpmāk - DAP) kompensāciju izmaksā par teritorijām, kurās kompensāciju izmaksu neveic LAD (piemēram, ĪADT, kuras nav noteiktas kā *Natura 2000*). Ņemot vērā, ka šādi gadījumi ir reti, kopējās platības ir nelielas un sekojoši izmaksāto kompensāciju apjoms arī ir neliels.

Gads	LAD kompensētā platība (ha)	DAP kompensētā platība (ha)
2013	31 524	216
2014	34 391	429
2015	36 271	38
2016	38 460	89
2017	41 558	78
2018	44 402	97
2019	45 918	118

2020	47 976	43
2021	49 616	116
2022	49 888	71
2023	50 629	22

3. tabula. Platības ĪADT ar mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem, par kurām izmaksātas ikgadējās kompensācijas, ha.

Kopš 2018.gada LAD kompensācijās izmaksātais apjoms katru gadu pārsniedzis 4 miljonus *euro* (skatīt 4. tabulu).

Gads	Platība (ha)	Summa (<i>euro</i>)
2013	31 524	1 679 059
2014	34 391	2 595 000
2015	36 271	3 165 000
2016	38 460	3 459 000
2017	41 558	3 696 000
2018	44 402	4 118 000
2019	45 918	4 196 000
2020	47 976	4 415 000
2021	49 616	4 645 000
2022	49 888	4 700 400
2023	50 629	5 932 000

4. tabula. LAD ikgadējo kompensāciju maksājumi par *Natura 2000* meža teritorijām un mikroliegumiem.

DAP kompensāciju izmaksu veic saskaņā ar MK 2013. gada 17. septembra noteikumiem Nr. 891 “Noteikumi par saimnieciskās darbības ierobežojumiem, par kuriem pienākas kompensācija, tās izmaksas nosacījumiem, kārtību un apmēru” (turpmāk - MK noteikumi Nr. 891). Izmaksājamo kompensāciju likmes noteiktas MK noteikumu Nr. 891 6.2. apakšpunktā. MK noteikumi Nr. 891 nosaka saimnieciskās darbības ierobežojumu veidus, par kuriem piešķir kompensāciju ĪADT un mikroliegumos, kas nav ES nozīmes aizsargājamā teritorija (*Natura 2000*). Par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem kompensāciju piešķir gadījumos, ja

mežsaimnieciskā darbība ir pilnībā aizliegta, kā arī gadījumos, ja aizliegta ir koku ciršana galvenajā cirtē, kailcirtē vai kopšanas cirtē.

DAP kompensācijas no valsts budžeta līdzekļiem izmaksā tikai gadījumos, kad kompensācijas nevar izmaksāt no ES fondu līdzekļiem. Ņemot vērā, ka šādi gadījumi ir reti, izmaksāto kompensāciju apjoms ir neliels. Līdzīgi kā ikgadējiem maksājumiem no ES fondu līdzekļiem, arī DAP administrētajām kompensācijām jāpiesakās katru gadu, kas ietekmē zemes īpašnieku aktivitāti, līdz ar to kompensācijās izmaksāto finansējuma apjomu (skatīt 5. tabulu).

Gads	DAP kompensētā platība (ha)	Summa (euro)
2013	216	18 357
2014	429	69 069
2015	38	1 947
2016	89	4 144
2017	78	3 644
2018	97	9 605
2019	118	13 487
2020	43	3 051
2021	116	13 764
2022	71	9 323
2023	22	2066

5. tabula. DAP ikgadējo kompensāciju maksājumi par ĪADT un mikroliegumiem, kuri nav iekļauti *Natura 2000* teritoriju tīklā, euro.

Līdz 2013. gada 31. maijam spēkā bija likums “Par zemes īpašnieku tiesībām uz kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos” (turpmāk - “vecais” likums). “Vecā” likuma 6. pants paredzēja, ka zemes īpašniekam ir tiesības prasīt atlīdzību par šādiem aizsargājamo teritoriju aizsardzību un izmantošanu regulējošos normatīvajos aktos noteiktajiem mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem:

- 1) jebkādas mežsaimnieciskās darbības aizliegums visa kalendāra gada laikā;
- 2) galvenās cirtes (izņemot kailcirtes) aizliegums visa kalendāra gada laikā;
- 3) kopšanas cirtes aizliegums visa kalendāra gada laikā.

Jēdziens “atlīdzība” tika definēts kā maksājums no valsts vai pašvaldības budžeta, kas sedz zemes īpašnieka neiegūto mantisko labumu, kuru zemes īpašnieks nevar iegūt īpaši aizsargājamo dabas teritoriju un mikroliegumu aizsardzību un izmantošanu regulējošos normatīvajos aktos noteikto saimnieciskās darbības ierobežojumu dēļ.

Atbilstoši “vecā” likuma 10. panta pirmajai daļai pēc tam, kad atbildīgā institūcija bija pieņēmusi lēmumu par atlīdzības pieprasījuma atbalstīšanu, tā pieaicināja ekspertus, kuri novērtēja atlīdzības apmēru.

Saskaņā ar “vecā” likuma 11. panta otro daļu atlīdzību par noteikto mežsaimnieciskās darbības ierobežojumu attiecīgajā mežaudzē aprēķināja un piešķīra vienu reizi (vienreizējā kompensācija). Vienreizējo kompensāciju apmērs tika aprēķināts saskaņā ar MK 2006. gada 21. marta noteikumiem Nr. 219 “Kārtība, kādā novērtē atlīdzības apmēru par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos, kā arī izmaksā un reģistrē atlīdzību” (turpmāk - MK noteikumi Nr. 219), kuri paredzēja, ka atlīdzības apmērs tiek aprēķināts katrai mežaudzei individuāli, izmantojot MK noteikumos Nr. 219 noteikto atlīdzības aprēķināšanas formulu. Kopumā atlīdzības maksājumi izmaksāti par 358 īpašumiem, izmaksājot 10 260 997 *euro*.

Kopējā kompensāciju ietvarā ir svarīgi norādīt, ka pieņemot Kompensāciju likumu, tā pārejas noteikumu 2. punktā tika iekļauta norma, ka, ja par kādu zemesgabalā esošu mežaudzi ir saņemta vienreizējā atlīdzība — maksājums no valsts vai pašvaldības budžeta —, kas sedz aizsargājamo teritoriju aizsardzību un izmantošanu regulējošos normatīvajos aktos noteikto saimnieciskās darbības ierobežojumu dēļ zemes īpašnieka neiegūto mantisko labumu, un nav uzlikti papildu mežsaimnieciskās darbības ierobežojumi, jaunu kompensāciju par attiecīgo mežaudzes platību nepiešķir un zemes īpašnieks nevar pretendēt uz zemes atpirkšanu.

Kompensāciju likuma 2. pants arī nosaka, ka aizsargājamā teritorijā — dabas rezervātā vai citas aizsargājamās teritorijas dabas rezervāta, stingrā režīma vai regulējamā režīma zonā — kā kompensācijas veidu var piemērot zemes atpirkšanu, bet tikai neapbūvētai zemei. Kompensāciju likuma anotācijā norādīts, ka šāds kompensācijas veids attiektos uz 900 ha privātā īpašumā esošas zemes (nevērtējot aprobežojuma uzlikšanas un īpašumtiesību iegūšanas korelāciju).

Kompensāciju likuma 6. pants nosaka, kādos gadījumos zemes īpašnieks var prasīt zemes atpirkšanu kā kompensācijas veidu, balstoties uz apsvēruma, ka zeme iekļauta dabas rezervātā vai citas aizsargājamās teritorijas dabas rezervāta, stingrā režīma vai regulējamā režīma zonā pēc zemes iegūšanas īpašumā.

Tāpat Kompensāciju likuma 8. pants nosaka zemes atpirkšanas secību, kā arī to, ka zeme atpērkama atbilstoši valsts vai pašvaldības budžetā šim mērķim piešķirtajiem līdzekļiem. Atpērkamā zemes īpašuma cena tiek noteikta atbilstoši Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likumam. MK 2013. gada 22. oktobra noteikumi Nr. 1173 “Zemes atpirkšanas iesnieguma pieņemšanas kārtība” noteic iesnieguma paraugu un pieņemšanas kārtību.

Priekšlikumi kompensāciju sistēmas pilnveidošanai

Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 105. panta pirmais teikums paredz, ka ikvienam ir tiesības uz īpašumu, taču šo tiesību īstenošanai ir arī sociālas robežas, jo īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Proti, īpašumam ir arī sociāla funkcija, tas kalpo sabiedrības interesēm, un nekustamā īpašuma lietošanas un saimnieciskās darbības ierobežojumus var noteikt, piemēram, vides saglabāšanas un aizsardzības interesēs. Attiecībā uz kompensāciju par īpašuma lietošanas aprobežojumu noteikšanu Satversmes tiesas spriedumos ir nostiprināta atziņa, ka īpašuma tiesības var ierobežot, bet ierobežojums ir attaisnojams, ja tas ir samērīgs⁸. Lai nodrošinātu īpašuma tiesību ierobežojuma samērīgumu, likumdevējs var paredzēt īpašniekam atlīdzību par zaudējumiem, kas viņam nodarīti ierobežojuma rezultātā.

Atšķirībā no Satversmes 105.panta ceturtā teikuma, kas paredz taisnīgu atlīdzību atsavināšanas gadījumā, Satversmes 105. pants neparedz, ka ikvienā gadījumā, kad īpašuma tiesības tiek ierobežotas, par to būtu jāparedz atlīdzība. Proti, fakts, ka nekustamajam īpašumam ar likumu noteiks īpašuma lietojuma tiesību aprobežojums negarantē, ka īpašniekam vienmēr pienāksies kompensācija. Tas, vai personai pienākas kompensācija par likumā noteiktu lietošanas tiesību aprobežojumu ir likumdevēja ziņā. Ņemot vērā minēto, likumdevējam ir jāizvērtē, vai noteiktais īpašuma lietojuma tiesību aprobežojums ir samērīgs un vai, neparedzot kompensāciju par konkrētā īpašuma lietošanas tiesību aprobežojumu piemērošanu, personas tiesības tiek vai netiek aizskartas tādā apmērā, ka nepieciešams noteikt kompensāciju par šādu tiesību aizskārumu un kādā apmērā.

Satversmes 105. pants negarantē atsavināmā nekustamā īpašuma īpašniekam tiesības uz pilnu atlīdzību visos apstākļos, it īpaši tajos gadījumos, kad šāda atsavināšana notiek sabiedrības sevišķi nozīmīgu interešu vārdā. Tāpat taisnīga atlīdzība ne vienmēr ir saprotama kā atsavināmā nekustamā īpašuma tirgus vērtība. No Satversmes 105. panta neizriet institūcijai pienākums maksāt pilnu īpašuma tirgus cenu, lai panāktu lielāku sociālo taisnīgumu. Atlīdzībai jābūt saprātīgi saistītai ar īpašuma tirgus vērtību. Tāpat, nosakot taisnīgās atlīdzības apmēru, ir jāņem vērā atsavināmā īpašuma specifiskās īpašības un izmantošanas veids. Visbeidzot atsavināšanas rezultātā īpašnieks nedrīkst iegūt nepamatotu (nepelnītu) labumu. (Sk. Satversmes tiesas 2009. gada 21. oktobra spriedums lietā Nr. 2009-01-01, 11. punkts; Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra spriedums lietā Nr. 2005-12-0103, 22.3. punkts.; Satversmes tiesas 2009. gada 21. oktobra spriedums lietā Nr. 2009-01-01, 11.3. punkts.; Satversmes tiesas 1998. gada 30. aprīļa spriedums lietā Nr. 09-02(98), 3. punkts; Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra spriedums lietā Nr. 2005-12-0103, 22.3., 23.3.3.-23.4. punkts.)

Tāpat Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā vairākkārt atzīts, ka vides aizsardzības politika, kur sabiedrības vispārējās intereses ir noteicošās, valstij piešķir lielāku rīcības brīvību nekā jautājumos, kas skar pilsoniskās tiesības. Īstenojot šo politiku, valsts var regulēt īpašuma izmantošanu, un tai nav pienākuma vienmēr paredzēt kompensāciju situācijās, kas ietilpst īpašuma izmantošanas sfērā, kā arī nav pienākums vienmēr

⁸ Satversmes tiesas 2002.gada 20.maija spriedums lietā Nr.2002-01-03

kompensēt pilnā apmērā⁹.

Tā, piemēram, Eiropas Savienības tiesas spriedumā lietā C-234/20¹⁰ 40. punktā atgādināts, ka Regulas Nr. 1305/2013 30. pantā dalībvalstīm ir sniegta iespēja piešķirt kompensācijas atbilstoši *Natura 2000*, bet tajā tām nav noteikts nekāds pienākums šajā ziņā. Tāpat saskaņā ar šī sprieduma 40. punktu maksājums saskaņā ar Regulas Nr. 1305/2013 30. pantu ir tikai viena no izvēlēm, ko dalībvalsts var izdarīt, lai saņemtu finansējumu. Šī paša tiesas sprieduma 66. punktā norādīts, ka lai gan dalībvalstis, ja vien tās rīkojas, ievērojot Savienības tiesības, attiecīgā gadījumā var uzskatīt, ka ir lietderīgi izmaksāt daļēju vai pilnīgu kompensāciju to zemes gabalu īpašniekiem, uz kuriem attiecas saskaņā ar Putnu direktīvu un Dzīvotņu direktīvu noteikti aizsardzības pasākumi, no šī konstatējuma tomēr nevar secināt, ka Savienības tiesībās pastāv pienākums piešķirt šādu kompensāciju. Savukārt, saskaņā ar šī sprieduma 67. punktu, dalībvalstij nav pienākums piešķirt kompensāciju, ja brīdī, kad īpašnieks iegādājās attiecīgo nekustamo īpašumu, tas zināja par ierobežojumiem.

Vispārējie principi

Izvērtējot iespējamus pilnveidojumus kompensāciju sistēmā, kompensāciju darba grupas dalībnieki vienojās, ka jauni kompensāciju veidi, ja tādi tiek noteikti, iekļaujami esošajā Kompensāciju likuma ietvarā (tai skaitā Kompensāciju likumā minētajiem kompensācijas piešķiršanas un zemes atpirkšanas nosacījumiem) un ir papildinoši jau esošajiem kompensāciju veidiem – ikgadējiem atbalsta maksājumiem no valsts budžeta vai ES fondiem un zemes atpirkšanai, vienlaikus nodrošinot, ka zemes īpašniekam attiecībā uz konkrētu zemesgabalu, kuram noteikti saimnieciskās darbības ierobežojumi, var piešķirt tikai vienu kompensācijas veidu un par vieniem un tiem pašiem ierobežojumiem kompensāciju piešķir vienu reizi (izņemot ikgadējos atbalsta maksājumus).

Ieviešot jaunus kompensāciju vai atbalsta shēmu veidus, kā arī pārskatot spēkā esošos atbalsta mehānismus, jāizvērtē to atbilstība valsts atbalsta piešķiršanas nosacījumiem, ja vien šāda atbalsta shēma nav jau saskaņota atbilstoši valsts atbalsta nosacījumiem. Papildus ir jāvērtē ar kuru Eiropas Komisijas valsts atbalsta regulējumu šis valsts atbalsta pasākums būtu ieviešams, kā arī tas būs saskaņojams ar Eiropas Komisiju. Piešķirot šādu atbalstu, ir jāievēro valsts atbalsta normas, lai netiktu noteikts nelikumīgs valsts atbalsts, kas varētu radītu negatīvas sekas atbalsta saņēmējam. Saskaņā ar Komercedarbības atbalsta kontroles likuma V nodaļu šāds nelikumīgs valsts atbalsts ir jāatgūst no atbalsta saņēmēja kopā ar soda procentiem. Tāpat, ieviešot jaunus kompensāciju vai atbalsta shēmu veidus, ir jāņem vērā arī satversmības riski (ir vērtējams samērīgums, tiesiskā palāvība, vienlīdzības princips, nepieciešamība un ierobežojumu apmērs).

Priekšlikumi esošo kompensāciju veidu pilnveidošanai

⁹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2018.gada 8.oktobra spriedums lietā „O’Sullivan McCartney Mussel Development LTD v. Ireland”, iesnieguma Nr. 44460/16, 124.punkts

¹⁰ <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=lv&td=ALL&num=C-234/20>

Attiecībā uz pastāvošajiem kompensāciju veidiem tika izteikti šādi priekšlikumi:

1. Palielināt ikgadējo maksājumu likmes no ES fondu līdzekļiem.
2. Paplašināt pretendentu loku zemes atpirkšanai, to attiecinot arī uz citām ĪADT kategorijām un citām ĪADT funkcionālajām zonām.

Kompensāciju darba grupas dalībnieki vienojās, ka ikgadējie maksājumi par saimnieciskās darbības ierobežojumiem jā saglabā. Tāpat jā saglabā nosacījumi, ka ikgadējie maksājumi tiek maksāti visiem zemes īpašniekiem, neņemot vērā citus šajā informatīvajā ziņojumā minētos nosacījumus (piem., mežaudzes vecums, īpašumtiesību iegūšanas laiks u.tml.).

Izvērtējot iespējas palielināt ikgadējo maksājumu likmes no ES fondu līdzekļiem, ZM sniedza skaidrojumu, ka lielākā atbalsta likme, kas tiek izmaksāta no Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai (turpmāk - ELFLA) par mežsaimnieciskās darbības, galvenās cirtes un kopšanas cirtes aizliegumu ir 196 *euro*/ha, ir tuvu maksimālajai iespējamajai robežai 200 *euro*/ha gadā, saskaņā ar Valsts atbalsta regulas 2022/2472¹¹ 45. panta 5. punktu. Pārskatot ikgadējās atbalsta likmes aprēķināšanas metodiku, izvērtējama visu ikgadējo maksājumu no ES fondu līdzekļiem atbalsta likmju vienādošanas lietderība, ievērojot Valsts atbalsta regulas 2022/2472 45. panta 5. punktu, atbilstoši kuram ikgadējie maksājumi nedrīkst pārsniegt 200 euro par ha.

2024. gada 2. jūlijā MK apstiprinājis grozījumus MK noteikumos Nr. 891, vienādojot no valsts budžeta izmaksāto ikgadējo maksājumu likmes ar ES fondu maksājumu likmēm. Kompensācijas izmaksā no valsts vai pašvaldības budžeta atbilstoši šim mērķim valsts vai pašvaldības budžetā piešķirtajiem līdzekļiem. Tāpat, izmaksājot kompensācijas no valsts vai pašvaldības budžeta, jāievēro MK noteikumos Nr. 891 iekļautās normas par izmaksāto kompensāciju atbilstību valsts atbalsta nosacījumiem.

Izvērtējot iespēju paplašināt zemes atpirkšanas pretendentu loku, darba grupā tika skatīta iespēja paplašināt neapbūvētas zemes atpirkšanas iespējas arī dabas liegumos un citu ĪADT dabas lieguma zonās, saglabājot Kompensāciju likuma 2. un 6. panta nosacījumus. Atbilstoši DAP datiem privātā īpašumā dabas liegumos (kas nav sadalīti funkcionālās zonās) atrodas 15 063,89 ha, savukārt dažādu kategoriju ĪADT dabas liegumu zonās - 39 033,80 ha. Jāatzīmē, ka dabas liegumos un citu ĪADT dabas liegumu zonās noteiktie saimnieciskās darbības ierobežojumi var būt atšķirīgi. Tādēļ zemes atpirkšana dabas liegumos un dabas lieguma zonās būtu piemērojama tikai tad, ja dabas aizsardzības nolūkā ir noteikts pilnīgs mežsaimnieciskās darbības aizliegums visa kalendārā gada laikā, kā arī ir noteikts kopšanas cirtes aizliegums, ja paredzams, ka pēc mežaudzes ciršanas vecuma iestāšanās sekos pilnīgs mežsaimnieciskās darbības aizliegums. Kopējā potenciālā platība, uz kuru varētu piemērot zemes atpirkšanu, ir 10 655 ha.

Ja zeme, kas tiek iegādāta dabas lieguma zonās, tiek iegādāta no zemes īpašniekiem par tirgus cenu, tad valsts atbalsta nosacījumi nav attiecināmi.

¹¹ KOMISIJAS REGULA (ES) 2022/2472 (2022. gada 14. decembris), ar kuru, piemērojot Līguma par Eiropas Savienības darbību 107. un 108. pantu, dažu kategoriju atbalstu lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē un lauku apvidos atzīst par saderīgu ar iekšējo tirgu (Dokuments attiecas uz EEZ) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R2472>

Savukārt iegādājoties zemi dabas liegumos par cenu, kas ir virs tirgus cenas, tas tiks uzskatīts par valsts atbalstu, kuru piešķirot jāievēro Komercedarbības atbalsta kontroles likuma nosacījumi, ja attiecīgais zemesgabals tiks atpirkts no zemesgabala īpašnieka – saimnieciskās darbības veicēja.

Pēc ZM sniegtās informācijas, zemes atpirkšanu kā kompensāciju varētu veikt arī AS Latvijas valsts meži.

Jauni priekšlikumi

Darba grupā tika izskatīti un analizēti priekšlikumi par jaunu kompensāciju veidu ieviešanu, tai skaitā zemes maiņa, vienreizēji maksājumi par mežaudzi, kā arī brīvprātīgu aizsardzības pasākumu ieviešana. Tāpat darba grupā tika izteikts priekšlikums, ka kompensācijas veidu par saimnieciskās darbības ierobežojumiem izvēlas zemes īpašnieks. Tomēr priekšlikums par zemes īpašnieku izvēles iespējām jāvērtē no administratīvā sloga viedokļa, vienlaikus salāgojot kompensācijas veidu ar saimnieciskās darbības ierobežojumu būtiskumu. Tādēļ informatīvā ziņojuma projektā norādīts, kādos gadījumos un kādus kompensācijas veidus var izvēlēties.

Zemes maiņa

Zemes maiņa kā kompensāciju veids jau bija noteikts “vecajā” likumā, paredzot zemes īpašnieku tiesības mainīt privātā īpašumā esošu zemi, kas iekļauta dabas rezervātā, dabas liegumā vai citu īpaši aizsargājamo dabas teritoriju dabas rezervātā, stingrā režīma, dabas lieguma vai regulējamā režīma zonā, pret līdzvērtīgu valsts vai pašvaldības zemesgabalu.

Zemes maiņas kā kompensācijas veida ieviešana ļautu mazināt ikgadējiem maksājumiem un citiem kompensāciju veidiem nepieciešamo finansējumu, kā arī saglabātu saimniecisko darbību. Līdz ar to zemes maiņa būtu vērtējama ne tikai mežsaimnieciskās, bet arī citas saimnieciskās darbības ierobežojumu gadījumā. Tāpat šāds kompensācijas veids varētu tikt izmantots mērķtiecīgai valsts īpašumu konsolidācijai, jo īpaši ĪADT ar stingrākajiem aprobežojumiem. Ņemot vērā īpašumu konsolidācijas apsvērumus, iespējams, privātā īpašumā esošo zemi varētu mainīt arī pret pašvaldību īpašumā esošu zemi, tomēr šāda risinājuma iespēja būtu izvērtējama kopējā zemes maiņas ieviešanas kontekstā. Izstrādājot zemes maiņas mehānismu, vienlaikus jānovērš nesamērīga valsts un pašvaldību īpašumu sadrumstalošana ārpus ĪADT.

Lai izvērtētu zemes maiņas ieviešanu kā kompensāciju veidu, būtu jāanalizē šāda kompensāciju veida pieprasījums no zemes īpašnieku puses, kā arī pieejamo valsts zemesgabalu portfelis. Tāpat būtu izvērtējama iespēja privātīpašumā esošu zemi mainīt ne tikai pret valsts meža zemi VARAM vai ZM valdījumā, bet arī citu ministriju valdījumā esošu zemi, kā arī zinātniskās izpētes mežiem, kuriem nav noteikts zinātniskās izpētes objekta statuss, pirmām kārtām izvērtējot tādas valsts īpašumā esošos mežus, kur mežsaimnieciskā darbība nav atbilstošās valsts institūcijas primārā funkcija. Meža likuma 44.pants 8.punktā pieļauj valsts meža zemes atsavināšanu ar

ikreizēju Ministru kabineta rīkojumu, ja valsts meža zeme tiek izmantota kā atlīdzības kompensācijas veids atbilstoši normatīvajiem aktiem par sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanu.

Zemes maiņas kā kompensāciju veida ieviešanai jāizvērtē, kā ir piemērojamas un attiecināmas normas Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likumā, vai arī nepieciešams veidot papildus normatīvo regulējumu. Pēc diskusijām darba grupā secināms, ka zemes maiņas kā kompensāciju veida ieviešanā jāņem vērā “vecā” likuma darbības laikā gūtā pieredze attiecībā uz administratīvo slogu (meklēt piemērotu zemesgabalu meklēšana, līdzvērtības principu un kritēriju vienošanās, vienošanās panākšana ar ieinteresētajiem zemes īpašniekiem u.tml.). Tāpat jāņem vērā, ka meža zemes vērtību nosaka ne tikai zemes un mežaudzes vērtība, bet arī piekļuves iespējas, reģionālais novietojums u.c. aspekti, kas varētu sarežģīt zemes gabalu līdzvērtīguma kritēriju izstrādi un piemērošanu. Izstrādājot zemes maiņas mehānismu, jāizvērtē arī piemērotākā kompetentā iestāde, kas varētu administrēt zemes maiņu, nodrošinot racionālu un efektīvu zemes resursu pārvaldību. Kā arī, ņemot vērā, ka mainot meža zemi, kur iespējama saimnieciskā darbība, pret meža zemi, kur saimnieciskā darbība ir ierobežota vai pilnīgi aizliegta, tiek samazināta valsts meža kā kapitāla vērtība, līdz ar to būtu vērtējama apjoma ierobežojuma noteikšana.

Saskaņā ar Zemkopības ministrijas sniegto informāciju, atbilstība valsts atbalsta nosacījumiem jāvērtē ne tikai attiecībā uz finansiālām kompensācijām, bet arī izstrādājot nosacījumus un kritērijus zemes maiņas ieviešanai. Atbalsta nosacījumi nav attiecināmi, ja zemes īpašniekam tiek piedāvāts līdzvērtīgs zemes gabals. Bet, ja zemes īpašniekam tiks piešķirts vērtīgāks zemes gabals, zemes vērtības starpība zemes īpašniekam tiks uzskatīts par valsts atbalstu, kuru piešķirot jāievēro Komercedarbības atbalsta kontroles likuma nosacījumi, ja attiecīgais zemesgabals tiks piešķirts zemes īpašniekam – saimnieciskās darbības veicējam.

Vienreizēji maksājumi par mežaudzi

Zemes īpašniekus pārstāvošās organizācijas kompensāciju darba grupā uzsvēra, ka taisnīgas kompensācijas par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem ĪADT būtu nosakāmas mežaudzes tīrās tagadnes vērtības apmērā par mežaudzēm, kurām noteikts pilnīgs mežsaimnieciskās darbības aizliegums, galvenās un kopšanas cirtes, un kailcirtes aizliegums. Ņemot vērā, ka tīrās tagadnes vērtības aprēķins lielā mērā saistīts gan prognozētajiem ienākumiem no mežaudzes (kas dabas aizsardzības nolūkā uzlikto saimnieciskās darbības ierobežojumu dēļ var arī nebūt), kā arī ar apsvērumiem, kuri saistīti ar zemes īpašnieka izvēlēto biznesa modeli, piemēroto diskonta likmi u.t.t., saimnieciskās darbības ierobežojumu gadījumā piemērotāki būtu vienreizējie maksājumi, kas aprēķināti pēc augošu koku krājas vērtības.

Pilnīga mežsaimnieciskās darbības aizlieguma gadījumā, kas parasti sakrīt ar stingrākām ĪADT kategorijām vai funkcionālajām zonām, piemērotāks risinājums būtu zemes atsavināšana sabiedrības vajadzībām, nevis mežaudzes vērtības kompensēšana vienreizēja maksājuma veidā. Tomēr katrs gadījums jāvērtē atsevišķi, ņemot vērā gan zemes īpašnieka izvēlēto kompensācijas veidu, gan arī atsavināšanas iespējamību (piem., iespēju nodalīt atpērkamo zemes gabalu, pievienojot to lielākam valsts zemes masīvam u.tml.). Kā otrs kompensāciju veids tiek saglabāti ikgadējie atbalsta

maksājumi no ES fondu līdzekļiem.

Atbilstoši Meža likumam galvenā cirte ir cirtes veids mežaudzes nociršanai vienā paņēmienā vai vairākos paņēmienos pēc galvenās cirtes vecuma vai galvenās cirtes caurmēra sasniegšanas. Ja ĪADT mežsaimnieciskā darbība ir atļauta, tad mežaudzes cērt tikai pēc galvenās cirtes vecuma kritērija. Galvenās cirtes izpildes veidi ir izlases cirte un kailcirte. Tas nozīmē, ka, ĪADT, nosakot kailcirtes aizliegumu, galvenā cirte kopumā ir atļauta, līdz ar to nav aizliegta koksnes ieguve. Tādēļ kailcirtes ierobežojuma gadījumā nav pamatoti kompensēt mežaudzes vērtību, jo saimnieciskās darbības ierobežojums, salīdzinot ar pilnīgu mežsaimnieciskās darbības aizliegumu vai galvenās cirtes aizliegumu, ir mazāk ietekmējošs. Kailcirtes aizlieguma gadījumā tiek saglabāti ikgadējie atbalsta maksājumi no ES fondu vai valsts budžeta līdzekļiem, taču maksājumu likmes būtu jāpārskata.

Izvērtējot mežaudzes vērtības kompensāciju galvenās cirtes ierobežojuma gadījumā, būtu jāņem vērā vispārējās Meža likuma prasības. Tā kā ĪADT galvenā cirte ir atļauta tikai pēc galvenās cirtes vecuma kritērija, tad sekojoši arī galvenās cirtes aizliegums var iestāties, mežaudzei sasniedzot galvenās cirtes vecumu. Tas nozīmē, ka kompensācija arī aprēķināma tikai par audzēm, kas sasniegušas galvenās cirtes vecumu. Indikatīvā platība 7847 ha, aprēķinātā mežaudzes vērtība ir 127 718 552 *euro*.

Tāpat kompensācija būtu rēķināma pēc audzes faktiskā stāvokļa (t.i. koku sugas, bonitātes, krājas utt.), izmantojot aktuālos meža inventarizācijas datus, ja meža īpašnieks nepiekrīt veiktajiem aprēķiniem, īpašnieks var veikt augošu koku uzmērīšanu un iesniegt precizētos datus.

Lai novērstu dubultā finansējuma risku un ievērotu augstāk minēto principu, ka par vieniem un tiem pašiem ierobežojumiem kompensāciju aprēķina un piešķir vienu reizi, no aprēķinātās mežaudzes vērtības būtu jāatrēķina jau līdz šim saņemtie valsts un ES fondu maksājumi, ja tādi ir bijuši. Saskaņā ar ZM sniegto informāciju, ikgadējiem atbalsta maksājumiem no ES fondiem, 2023.-2027. gadam paredzēti 11 925 000 *euro*, tostarp ELFLA 10 136 250 *euro* un valsts līdzfinansējums 1 788 750 *euro*, kā arī plānots papildus valsts finansējums ar 2023. gada 13. janvāra MK protokolu apstiprinātā ELFLA prioritāte 58 milj. EUR apmērā paredz ELFLA pasākumiem papildus valsts finansējumu 2024.-2025.gadam. Kopumā prioritātes īstenošanai plānoti 157 milj.EUR, kurš atbilstoši apguves prognozēm tiek plānots arī bāzes izdevumos 2026. - 2029. gadam, ietverot papildu finansējumu pasākumam Natura 2000 maksājumi 21 000 000 *euro*.

Izstrādājot nosacījumus par vienreizēju maksājumu par mežaudzi, jānovērš risks, ka mežaudzes dabas vērtības pēc kompensācijas saņemšanas tiek noplicinātas. Vērtējams, vai vienreizējā maksājuma saņemšanas fakts nostiprināms kādā no valsts informatīvajām sistēmām, lai trešajām personām ir zināms, ka īpašums ir aprobežots un kompensācijas vairs nepienāksies, vienlaikus salāgojot šādas informācijas pieejamību ar personas datu aizsardzības nosacījumiem.

Vienreizējo maksājumu izmaksāšana

Ņemot vērā aprēķināto mežaudzes vērtību, kura būtu izmaksājama vienreizēja maksājuma veidā, kā arī ņemot vērā iespējamus budžeta ierobežojumus, ir jānosaka tāda vienreizējo maksājumu izmaksāšanas kārtība, kas nodrošinātu pēc iespējas lielāku zemes īpašnieku pieprasījumu apmierināšanu vienā gadā (piemēram, nosakot prioritāro secību). Papildus būtu jānosaka, ka aprēķināto vienreizējo maksājumu izmaksu var sadalīt vairākos maksājumos, piemēram 7 gadu periodā, atbilstoši pieejamam finansējumam. Vienreizējie maksājumi par aprobežojumiem, kuru platība vienam īpašniekam nepārsniedz 5 ha, izmaksājami vienā gadā un vienā maksājumā atbilstoši šim mērķim piešķirtajiem un pieejamiem finanšu resursiem.

ĪADT aizsardzības un apsaimniekošanas pasākumiem pieejamais finansējums

VARAM informē, ka ir pieejams Latvijas Vides aizsardzības fonda finansējums projektu vadlīnijā “Sugu un biotopu stāvokļa uzlabošanas pasākumi šādu pasākumu ieviešanai:

1. Apsaimniekošanas pasākumu ieviešana ĪADT un ML (pieejamais finansējums 600 000 *euro*)
2. Apsaimniekošanas pasākumu ieviešana ārpus ĪADT un ML (pieejamais finansējums 600 000 *euro*)
3. Sugas aizsardzības plānos paredzēto pasākumu ieviešana (pieejamais finansējums 300 000 *euro*)

Projektu konkursa nolikums apstiprināts 2023. - 2025. gadam (3 gadu projekti). Pieteikumus var iesniegt pašvaldība, zinātniska institūcija, biedrība / nodibinājums. Projektu pieteikumam jāpievieno līgums ar zemes īpašniekiem. Finansējums sedz tikai veicamo pasākumu izmaksas un nesedz mežsaimnieciskās darbības ierobežojumu radītos zaudējumus.

2023. gada konkursā apstiprināti 8 projekti sadaļā “Apsaimniekošanas pasākumu ieviešana ĪADT un ML”, kopējais piešķirtais finansējums 179 817 *euro*, kā arī viens projekts sadaļā “Sugas aizsardzības plānos paredzēto pasākumu ieviešana” ar piešķirto finansējumu 29 796 *euro*.

Alternatīvi risinājumi ĪADT un ML apsaimniekošanas uzlabošanai un zemes īpašnieku iesaistei

Kompensāciju darba grupā tika rosināti arī citi risinājumi, kas palielinātu zemes īpašnieku iesaisti un ieinteresētību ĪADT un ML apsaimniekošanā un dabas vērtību saglabāšanā.

VARAM informē, ka LIFE-IP LatViaNature ietvaros uzsāktā brīvprātīgo atbalsta programmu “Dzīvais mežs” un “Ziedu pļava” testēšana. Programmā “Dzīvais mežs” uzņemti 70 meža īpašumi no visas Latvijas ar kopējo platību 349 hektāri. Programmā ir trīs apakšprogrammas: “Biotopu saglabāšana”, kas vērsta uz bioloģiski vērtīgāko

mežaudžu saglabāšanu, “Biotopu veidošana” – apakšprogramma dabas daudzveidības mērķtiecīgai palielināšanai mežā, kā arī “Dabai draudzīga mežsaimniecība”, kas tiecas uz mežsaimniecības un dabas vērtību saglabāšanas interešu līdzsvarošanu. Savukārt “Ziedu pļavas” programmas mērķis ir palīdzēt īpašniekiem, kuru apsaimniekošanā ir ilggadīgi zālāji ar dabiskošanās pazīmēm, sasniegt ES nozīmes zālāju biotopu līmeni, proti, bioloģiski vērtīgu zālāju kvalitāti, lai tie nākotnē varētu saņemt pastāvīgu atbalstu dabas vērtību saglabāšanai. Programmā uzņemtas 70 saimniecības no visas Latvijas ar kopējo platību 675 hektāri. Šajā programmā tiek testēta Latvijā inovatīva pieeja atbalsta maksājumiem, kur atbalsta apmēru (87-203 *euro* par hektāru gadā) nosaka pēc sasniegtā rezultāta – jo lielāka bioloģiskā daudzveidība sasniegta, jo būtiskāks finansiālais atbalsts. Līgumi abās programmās noslēgti uz 4 gadiem.

Programmas “Ziedu pļavas” un “Dzīvais mežs” izstrādātas, izpētot citu valstu motivējošos mehānismus bioloģiskās daudzveidības veicināšanai privātajās zemēs, kā arī sadarbībā ar Vidzemes Augstskolu un Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centru, veicot mežu un zālāju īpašnieku viedokļu pētījumus par bioloģiskās daudzveidības veicināšanas iespējām un vēlmi to darīt savos īpašumos, kā arī nepieciešamajiem atbalsta pasākumiem. Pēc programmu rezultātu apkopošanas un analīzes būs iespējams novērtēt gan sasniegtos rezultātus, gan izstrādāt ieteikumus programmu iespējamai turpināšanai, piesaistot valsts budžeta un ES fondu līdzekļus.

Latvijā ieviesti vides nevalstisko organizāciju pieteikti un ES LIFE programmas finansēti projekti zālāju apsaimniekošanā, kas gan testējuši inovatīvas metodes zālāju atjaunošanā, gan nodrošinājuši zālāju biotopu atjaunošanu un apsaimniekošanu. Tāpat ar ES LIFE programmas atbalstu izveidotas dzīvotnes apdraudētu abinieku un rūpuļu sugām. 2024. gadā uzsākta ES LIFE programmas finansēta projekta “Ūdens struktūrdirektīvas un Biotopu direktīvas harmonizācija un integrēta apsaimniekošanas pasākumu īstenošana saldūdeņu kvalitātes uzlabošanai Salacas daļbaseinā”, kura ietvaros tiks izstrādāts dabas aizsardzības plāns *Natura 2000* teritorijai “Salacas ieleja”, tomēr galvenie projekta mērķi ir saistīti ar saldūdeņu biotopu atjaunošanu un jaunas pieejas testēšanu upmalu mežu apsaimniekošanā. Līdz ar to ES LIFE programmas finansējums, kas tiek piešķirts atklātu projektu konkursa rezultātā, ir izmantojams jaunu mehānismu izstrādei un testēšanai zemes īpašnieku iesaistei ĪADT apsaimniekošanā. Tomēr ES LIFE programma nav piemērota kā finansējuma avots kompensāciju izmaksai.

Ar pieejamo ES pārrobežu programmu finansējumu 2014.-2020. gadā Latvijā ieviesti 92 projekti, kuri atbilst investīciju prioritātēm “Saglabāt, aizsargāt, veicināt un attīstīt dabas un kultūras mantojumu”, “Aizsargāt un atjaunojot bioloģisko daudzveidību un augsni un veicināt ekosistēmu pakalpojumus, tostarp izmantojot “*Natura 2000*”, un zaļo infrastruktūru” un “Vides aizsardzība, klimata izmaiņu mazināšana un pielāgošanās”, kuru ietvaros tiešā vai netiešā veidā ir risināti ar bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu saistīti jautājumi. Tomēr informācija par to, vai un cik lielā mērā šajos projektos iesaistīti zemes īpašnieki, nav pieejama.

Tāpat kompensāciju darba grupā saņemti šādi priekšlikumi dabas aizsardzības sistēmas pilnveidošanai, kas varētu palielināt zemes īpašnieku iesaisti dabas aizsardzības pasākumu ieviešanā, vienlaikus samazinot kompensācijām nepieciešamo finansējuma apjomu:

1. Izstrādāt alternatīvas pilnīgam vai stingram saimnieciskās darbības aizliegumam un tā vietā noteikt gradētu ierobežojumu līmeni zemju īpašniekiem, tādējādi samazinot arī nepieciešamo kompensāciju apjomu;
2. Iesaistīt zemes īpašniekus motivējošās brīvprātīgās dabas aizsardzības programmās, kas palīdz sasniegt dabas aizsardzības mērķus un ir realizējami par relatīvi nelieliem finanšu līdzekļiem, tai skaitā ieviešot “drošās ostas” (*safe harbor*) principu. “Drošās ostas” princips nozīmē, ka zemes īpašniekiem tiek garantēts, ka platībām, kas tiek apsaimniekotas dabas aizsardzības nolūkā, netiks uzlikti juridiski aprobežojumi (piem., tās netiks iekļautas ĪADT vai ML).
3. Deleģēt zemes īpašniekiem vai to pārstāvošām organizācijām veikt dabas aizsardzības funkcijas, tai skaitā veikt dabas atjaunošanas projektus, pārdaļot esošo finansējumu, kas arī iekļaujošā veidā palīdz sasniegt dabas aizsardzības mērķus.

Daļa no minētajiem priekšlikumiem jau tiek skatīti LIFE-IP LatViaNature projekta ietvaros, tai skaitā tiek izvērtēta līdzšinējā pieredze ĪADT apsaimniekošanas plānošanā, tiek izvērtēts, vai esošais dabas aizsardzības normatīvo aktu ietvars palīdz sasniegt sugu un biotopu labvēlīgu aizsardzības stāvokli. Tāpat tiek izvērtēta līdzšinējā kompensāciju sistēmas pieredze un citu valstu pieredze ĪADT noteikto aizsardzības mērķu sasniegšanā, tai skaitā jaunu zemes īpašnieku iesaistes mehānismu izstrādāšana. LIFE-IP LatViaNature projekta ieviešana paredzēta līdz 2028. gadam.

Izvērtējot augstākminētos priekšlikumu programmu brīvprātīgas dabas aizsardzības sistēmas ieviešanai Latvijā, VARAM skaidro, ka šāda programma izveide jāskata kopējā dabas aizsardzības politikas ietvarā. ES Dabas direktīvas¹² paredz noteiktus pienākumus, t.sk. *Natura 2000* teritoriju izveidi pēc noteiktiem kritērijiem un noteiktā apjomā. *Natura 2000* teritorijas tiek veidotas, katrai aizsargājama sugai un biotopam nodrošinot noteiktu aizsargātās populācijas vai platības īpatsvaru. Tādēļ nav iespējams aizstāt *Natura 2000* teritoriju veidošanu ar brīvprātīgiem aizsardzības pasākumiem. Līdz ar to brīvprātīgi aizsardzības pasākumi var būt kā papildinošie pasākumi obligātajiem pienākumiem, kas nodrošina aizsargājamo sugu un biotopu aizsardzību.

Darba grupas dalībnieki izteica konceptuālu atbalstu brīvprātīgas (līgumiskas) dabas aizsardzības pieejas turpmākai attīstībai Latvijā, papildinot esošo motivējošo mehānismu klāstu. Gan meža īpašnieku aptauju rezultāti, gan pilotprogrammas 'Dzīvais mežs' pieredze liecina, ka Latvijā ir privāto mežu īpašnieki, kas labprāt savus mežus veltītu dabas aizsardzības mērķu sasniegšanai, ja tiek nodrošināts atbilstošs konsultatīvs un finansiāls atbalsts. Līdz ar to daļu no dabas aizsardzības mērķa platībām varētu sasniegt efektīvāk - iesaistot lielāku īpatsvaru motivētus meža īpašniekus, vienlaicīgi mazinot konfliktu iespējamību. Līgumiskā pieeja attīstāma kā papildinošs, nevis aizstājošs elements esošajai dabas aizsardzības sistēmai.

Tādēļ ir izvērtējama tādu atbalsta programmu izveides iespēja zemes īpašniekiem, kas sekmē gan dabas aizsardzības, gan klimata mērķu sasniegšanu nākotnē ir iespējama, tai skaitā vērtējot oglekļa tirgus mehānismus nākotnē. Izstrādājot jaunas atbalsta programmas, jāņem vērā gan Meža likuma noteiktais ietvars, tai skaitā attiecībā uz bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu, kā nosaka MK 2012.gada 18.decembra

¹² Padomes 1992. gada 21. maija direktīva 92/43/EEK par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību (Biotopu direktīva) Eiropas Parlamenta un Padomes 2009. gada 30. novembra direktīva 2009/147/EK par savvaļas putnu aizsardzību (Putnu direktīva)

noteikumi Nr.936 “Dabas aizsardzības noteikumi meža apsaimniekošanā”, gan dabas aizsardzības likumdošanas prasības par sugu un biotopu labvēlīga aizsardzības mērķa sasniegšanu, gan klimata mērķu sasniegšanai nepieciešamie pasākumi. Finansējumu šādu atbalsta programmu finansēšanai varētu novirzīt no Emisiju kvotu izsoles instrumenta līdzekļiem.

Kompensāciju izmaksai pieejamie un iespējamie finansēšanas avoti

Esošo Kompensācijas likumā paredzēto kompensāciju veidu segšanai pieejams šāds finansējums:

1. Ikgadējo atbalsta maksājumu no ES fondiem segšanai:

Finanšu avots, termiņi/apjomi	LAP 2014-2020 ietvaros/ Pieteikuma gadi: 2023; 2024; 2025.	KLP 2023-2027 ietvaros/ Pieteikuma gadi: 2026; 2027.	KLP 2023-2027 Pieteikuma gadi: n+2 (vai pēc nepieciešamības citos pamatotos apstākļos 2026-2027)
Atbalsta likmes:	196 euro/ha; 145 euro/ha; 52 euro/ha.	196 euro/ha; 145 euro/ha; 52 euro/ha.	196 euro/ha; 145 euro/ha; 52 euro/ha.
Pieejamais finansējums, euro	18 104 550 (kur ELFA 68%, valsts – 32%)	11 925 000 (kur ELFA 85%, valsts – 15%)	21 000 000 (kur valsts 100%)*
KOPĀ plānošanas periodā, euro	30 029 550		
PAVISAM kopā, euro	51 029 550		

* Ar 2023. gada 13. janvāra MK protokolu apstiprinātā ELFLA prioritāte 157 milj. EUR apmērā nodrošina ELFLA pasākumiem papildus valsts finansējumu, kurš atbilstoši apguves prognozēm ir apstiprināts ZM budžetā 2024. gadam un 2025.gadam (58 milj.euro) un tiek plānots arī bāzes izdevumos 2026. - 2029. gadam

2. Ikgadējo atbalsta maksājumu segšanai no valsts budžeta līdzekļiem – DAP 819 604 euro (norādītais finansējums ir kopīgs gan Noteikumos Nr. 891 norādīto kompensāciju izmaksai, gan kompensāciju izmaksai par nemedījamo dzīvnieku nodarītajiem postījumiem (kas ir lielākā finansējuma daļa)¹³).
3. 2025. - 2027. gada valsts budžeta prioritārajiem pasākumiem VARAM pieprasījusi papildus valsts budžeta finansējumu neapbūvētas zemes ĪADT atpirkšanai, kā arī mežaudzes vērtības kompensācijai - 2025. gadā - 1,3 milj. euro, 2026. gadā – 1,3 milj. euro. Sākot ar 2027. gadu – 3,3 milj. euro katru

¹³ Ministru kabineta 2021. gada 18. februāra noteikumi Nr. 114 "Kārtība, kādā zemes īpašniekiem vai lietotājiem nosakāmi to zaudējumu apmēri, kas saistīti ar īpaši aizsargājamo nemedījamo sugu un migrējošo sugu dzīvnieku nodarītajiem būtiskiem postījumiem, un minimālās aizsardzības pasākumu prasības postījumu novēršanai"

gadu līdz 2045. gadam. Kopā – 62 milj. *euro*.

Finanšu ministrija vērš uzmanību, ka š.g. 30. aprīlī ir stājušies spēkā Eiropas Savienības Stabilitātes un izaugsmes reformas ietvaros pieņemtie tiesību akti (jaunie ES fiskālie noteikumi). Atbilstoši jaunajam ES regulējumam nākamajiem četriem gadiem tiek nostiprināta fiskālā trajektorija - pieļaujamais izdevumu pieauguma līmenis. Palielinot izdevumus ir iespējams tos kompensēt nevis ar jebkādiem papildus ieņēmumiem, bet gan tikai ar diskrecionārajiem ieņēmumu pasākumiem. Saskaņā ar Eiropas Komisijas metodoloģiju vispārīgā veidā par diskrecionāriem pasākumiem tiek uzskatīti tādi ieņēmumu pasākumi, ko paredz politikas izmaiņas (piemēram, izmaiņas nodokļu likmēs, apliekamajā bāzē). Attiecīgi nosakot finansējuma avotu kompensācijas par saimnieciskās darbības ierobežojumiem aizsargājamās teritorijās segšanai, Finanšu ministrija aicina vērtēt piedāvāto pasākumu diskrecionāro dabu.

2024. gada 18. jūnijā Ministru kabinets pieņēma lēmumu par vidēja termiņa budžeta prioritārajiem attīstības virzieniem, likumprojekta “Par valsts budžetu 2025. gadam un budžeta ietvaru 2025., 2026. un 2027. gadam” sagatavošanā kā vienīgo vidēja termiņa budžeta prioritāro attīstības virzienu nosakot valsts drošību (protokols Nr. 25 74. § 2. punkts). Līdz ar to VARAM pieprasītais papildus valsts budžeta finansējumu neapbūvētas zemes ĪADT atpirkšanai, kā arī mežaudzes vērtības kompensācijai netika atbalstīts, un šo kompensācijas veidu ieviešana jāveic jau pieejamā valsts budžeta finansējuma ietvaros.

Iespējami jauni finansējuma avoti kompensāciju nodrošināšanai

Kompensāciju darba grupā ierosināts izvērtēt šādu finansējuma avotu piemērotību kompensāciju nodrošināšanai:

1. AS “Latvijas valsts meži” dividenžu palielināšana, iezīmējot noteiktu summu kompensāciju izmaksai.
2. AS “Latvijas valsts meži” plašāka iesaistīšanās zemes atpirkšanā ĪADT.
3. Emisijas kvotu izsolišanas instruments (EKII).
4. Akcīzes nodokļa palielināšana degvielai par 0,02 *euro* / litrs.
5. Ieviest dabas resursu nodokli par kailcirtēm.

Lai izvērtētu kompensācijas darba grupā minēto finansējuma avotu piemērotību, VARAM noskaidroja atbildīgo ministriju viedokli.

ZM konceptuāli piekrīt AS “Latvijas valsts meži” plašākai iesaistei zemes atpirkšanā atbilstoši šajā informatīvajā ziņojumā iekļautajiem apsvērumiem attiecībā uz zemes atpirkšanu, ņemot vērā uzņēmuma attīstības mērķus un ar akcionāra lēmumu šiem mērķiem pieejamo finansējuma apjomu. Kā norādīts šajā informatīvajā ziņojumā, zemes atpirkšanā jāņem vērā Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likums, kā arī jāveic grozījumi citos normatīvajos aktos, kas ļautu AS “Latvijas valsts meži” iesaistīties zemes atpirkšanā Kompensāciju likuma tvērumā.

Savukārt jautājums par AS “Latvijas valsts meži” valsts budžetā iemaksāto dividenžu iezīmēšanu kompensāciju izmaksai jāskata kopējā valsts budžeta gatavošanas procesā.

Saskaņā ar KEM sniegto informāciju, finanšu līdzekļus, kas iegūti no emisijas kvotu

izsolīšanas (EKII finansējums), izmanto, lai mazinātu klimata pārmaiņas (*samazinātu siltumnīcefekta gāzu emisijas un palielinātu oglekļa dioksīda piesaisti*) un nodrošinātu pielāgošanos klimata pārmaiņām. Līdz ar to minētais finansējums tiešā veidā nevar tikt izmantots kā kompensācija par saimnieciskās darbības ierobežojumiem ĪADT. EKII finansējuma izmantošanas mērķis, veids un virzieni ir noteikti likumā “Par piesārņojumu”.

Finanšu ministrijas (turpmāk – FM) ieskatā nav atbalstāma akcīzes nodokļa palielināšana degvielām kā finansējuma avots kompensācijām mežu īpašniekiem par saimnieciskās darbības ierobežojumiem aizsargājamās teritorijās. FM vērš uzmanību uz to, ka saskaņā ar Direktīvas 2003/87/EK grozījumiem¹⁴ ar 2027.gadu stāsies spēkā jauna emisiju tirdzniecības sistēma ēku, autotransporta un papildus sektoros (tā saucamā ETS2). Līdz ar to ir sagaidāms, ka, sasniedzot emisiju kvotu cenu ierobežojumu - 45 euro par tonnu CO₂, tā ietekme, piemēram, uz dīzeļdegvielas litru var būt aptuveni 12 euro centi, neskaitot pievienotās vērtības nodokli.

Zemkopības ministrija un meža un kokrūpniecības nozares organizācijas neatbalsta jauna nodokļa – dabas resursu nodokļa (DRN) par kailcirtēm ieviešanu kā jaunu potenciāli iespējamu finanšu avotu kompensācijām, līdz ar to, MK protokollēmumā konkrēti uzdevumi par nodokļu normatīvo aktu izmaiņām nav iekļauti.

Tāpat diskusijās par iespējamiem finanšu avotiem kompensāciju izmaksai tika piedāvāts:

1. Ieviest dabas resursu nodokli par nekoptām lauksaimniecībā izmantotām zemēm, kā arī apmežotām lauksaimniecībā izmantotām zemēm, kurām nav veikta zemes lietošanas mērķa maiņa.
2. Ieviest dabas resursu nodokli par lauksaimniecībā izmantojamo zemi zem saules paneļiem.
3. Novirzīt kompensāciju izmaksai daļu ieņēmumu no valstij nevajadzīgo nekustamo īpašumu atsavināšanas.

Izvērtējot augstākminēto finansējuma avotu piemērotību kompensācijas sistēmas pilnveidošanai, jāņem vērā, ka 2024. gada 19. septembrī MK izskatīts informatīvais ziņojums “Par valsts budžeta likumprojektā iekļaujamiem prioritārajiem pasākumiem 2025., 2026., 2027. un 2028. gadam”, kurā apstiprināti informatīvā ziņojuma 1. un 2. pielikumā ietvertie prioritārie pasākumi 2025., 2026., 2027. un 2028. gadam, kuri neparedz finansējuma novirzīšanu šajā informatīvajā ziņojumā minētajai kompensācijas veidu pilnveidošanai.

Tāpat 2024. gada 19. septembrī MK tika izskatīts informatīvais ziņojums "Par valsts budžeta ieņēmumu un nodokļu politikas pārskatīšanu 2025.–2027. gadā", kurā netiek paredzēts noteikt dabas resursu nodokli par nekoptām lauksaimniecībā izmantotām zemēm, kā arī apmežotām lauksaimniecībā izmantotām zemēm, kurām nav veikta zemes lietošanas mērķa maiņa vai par lauksaimniecībā izmantojamo zemi zem saules paneļiem.

¹⁴ Eiropas Parlamenta un Padomes 2023. gada 10. maija Direktīva 2023/959/ES, ar ko groza Direktīvu 2003/87/EK, ar kuru nosaka sistēmu siltumnīcas efektu izraisošo gāzu emisijas kvotu tirdzniecībai Savienībā, un Lēmumu (ES) 2015/1814 par Savienības siltumnīcefekta gāzu emisijas kvotu tirdzniecības sistēmas tirgus stabilitātes rezerves izveidi un darbību

Inovatīvi finansējuma piesaistes mehānismi

Informatīvā ziņojuma projektā apskatīti finansējuma avoti, kā noteikti Kompensāciju likumā (ES fondu maksājumi un valsts un pašvaldību budžets), kā arī jau esošo valsts aktīvu izmantošana un finansējuma pārdale. Tomēr, ņemot vērā jau esošos saimnieciskās darbības ierobežojumus ĪADT un to kompensācijām nepieciešamos līdzekļus, kā arī iespējamu jaunu ĪADT veidošanu, pieejamo finanšu līdzekļu apjoms nav pietiekams. Arvien vairāk pasaulē un arī ES tiek izvērtēta tirgus mehānismu izveide, galvenokārt oglekļa emisiju tirdzniecības mehānismi, kā arī oglekļa piesaistes mehānismi. Līdz ar to būtu izvērtējama vienotu kompensācijas tirgus mehānismu izveide, kas ļautu piesaistīt privāto investoru finansējumu caur oglekļa kredītiem un bioloģiskās daudzveidības kredītu sistēmu.

Iesniedzējs:

Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministre

I. Bērziņa

Vīza:

Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrijas
valsts sekretārs

E. Balševics

Mendziņa, 67026432

ilona.mendzina@varam.gov.lv